Dr. JANKO [illegible]RŠKI

ANTIKNI NAZOR O SVIJETU I BIBLIJA

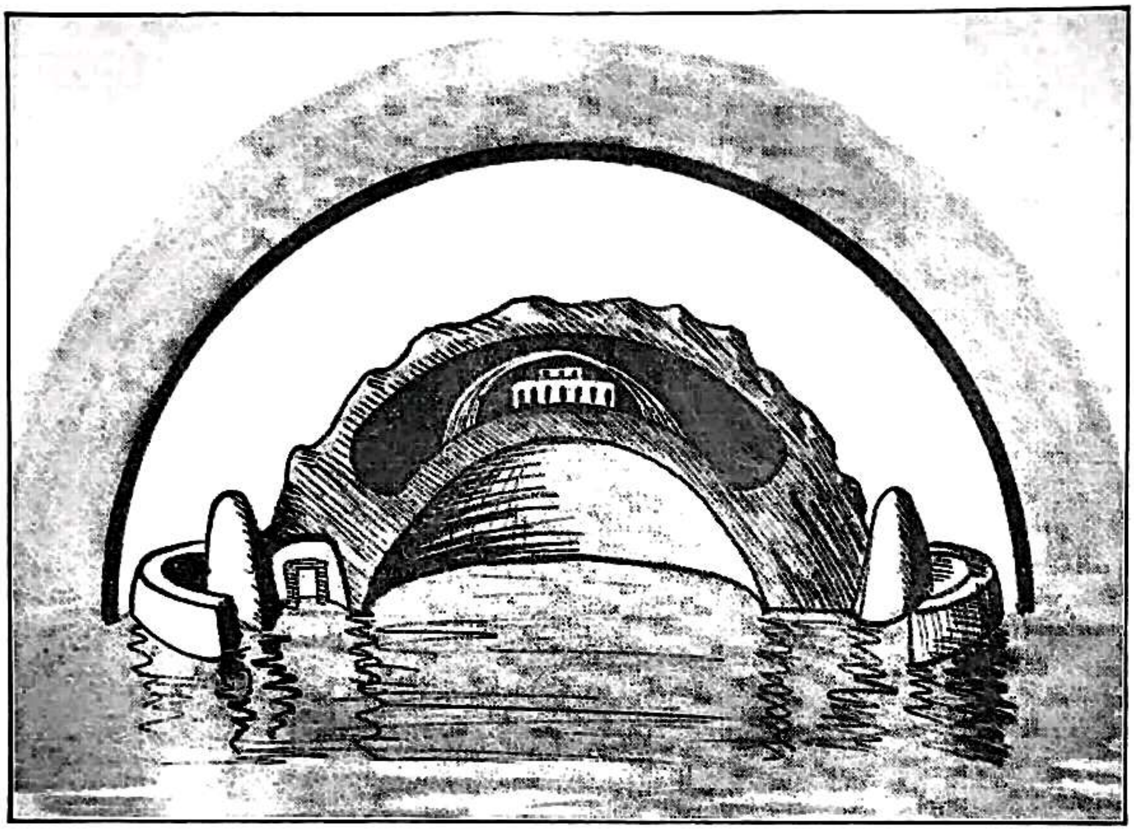

Preštampano iz »Kršćanske Škole« 1937.

S dopuštenjem Nadbiskupskog Ordinarijata u Zagrebu
od 13. I. 1938, br. 313.

ZAGREB
Nadbiskupska Tiskara 1938.

DR. JANKO OBERŠKI
priv. doc. Bogosl. Fakulteta
sveučilišta u Zagrebu

ANTIKNI NAZOR O SVIJETU I BIBLIJA

Preštampano iz »Kršćanske Škole« 1937.

S dopuštenjem Nadbiskupskog Ordinarijata u Zagrebu
od 13. I. 1938, br. 313.

ZAGREB
Nadbiskupska Tiskara 1938.

Uvod

Na mnogim mjestima sv. Pisma nalazimo zanosne opise svijeta i različitih veličajnih pojava u prirodi i svemiru. Tako na pr. veleban opis stvorenja svijeta na početku Geneze, opis prirodnih pojava u knjizi Jobovoj, u knjizi Crkvenici, u hvalospjevu triju mladića proroka Danijela, te u mnogim psalmima, gdje se uzvisuje svemogućnost i veličanstvo Božjeg bića.

Svi ti divni opisi svijeta, prirode i svemira u Bibliji prečesto su puni žive stilističke zornosti, plastike i zanosne poezije, kojoj je glavna svrha, da iz prirodnih ljepota i veličajnih pojava uzdižu ljudski um i srce k onomu, koji je sve to svojom svemožnom desnicom stvorio i svojom nedohitnom mudrošću ukrasio, da iz djela njegovih ruku može svatko, u koga je iole iskrene volje, čitati kao iz predivne knjige, koju svatko može u svakom jeziku razumjeti, kako je veličanstveno biće stvoritelja čitavog svemira.

No pažljivi čitaoci tih biblijskih opisa svijeta, svemira i prirodnih pojava često će naići na vrlo neobične načine izražavanja, na koje nije navikla niti današnja uobičajena evropska stilistika i frazeologija, kao ni način našeg savremenog gledanja na pojave svijeta, svemira i prirode. To je razlog, što nerijetkim čitaocima sv. Pisma zadaju ovakva mjesta znatnih teškoća u razumijevanju njihova pravog smisla, a katkada se i komu pričinja, da su izričaji sv. Pisma i u stvarnoj protimbi s istinitim stanjem stvari sa stajališta današnjih naučnih pogleda o svijetu i o njegovim prirodnim pojavama.

Da uzmognemo, dakle, s dubljim razumijevanjem shvaćati biblijske opise prirode i svijeta te uopće stilistiku i frazeologiju sv. Pisma, mnogo će nam pomoći poznavanje općih nazora, pogleda i shvaćanja svijeta u vrijeme, kad su nastajale pojedine knjige sv. Pisma. Naročito je važno znati, kakvi su u to vrijeme bili pojmovi o kosmologiji i kosmografiji u okolišnim kulturnim narodima, među kojima su živjeli Izraelci te s njima dijelili mišljenje o kompoziciji svijeta i svemira, ali tako, da su se ipak u religijskom naziranju bitno razlikovali od naziranja poganskoga svijeta.

I. PREGLED KOSMOGRAFSKIH SUSTAVA

Kad govorimo o nazoru svijeta u kosmografskom smislu, razumijevamo pod tim sustav, kako sebi čovjek predočuje položaj zemlje prema suncu, zatim poredak zvijezda i uopće sustav svemira. Taj nazor o svijetu nazivamo sustavom svijeta, Weltsystem, ili kosmografskim sustavom.

a) Današnji kosmografski sustav

Današnji nazor o sastavu svijeta, prema kojem se sunce smatra središtem našega najbližeg planetarnog sustava, u koji pripada i naša zemlja zajedno sa svojim pratiocem mjesecem, nije baš davnoga podrijetla, nego je razmjerno još veoma mlad i datira tek od kojih 400 godina unatrag. Začetnik mu je znameniti astronom Nikola Kopernik, r. 19 II 1473, † 24 V 1543. On je prvi u svom znamenitom astronomskom djelu: De revolutionibus orbium caelestium libri VI, Nürnberg 1543, t. j. »O kretanju nebeskih krugova« konstatirao:

1) da je dnevno kretanje neba samo prividanje, koje nastaje zbog toga, što se zapravo zemlja dnevno okreće oko svoje osi;

2) da je naša zemlja planet, koji se okreće oko sunca kao svoga središta zajedno s drugim planetima.

No kako god je astronom Kopernik ovim svojim otkrićem unio potpunu revoluciju u naziranje o svijetu, ipak je s obzirom na zvjezdano nebo zadržao još dotadašnji Ptolemejev nazor o svijetu, smatrajući zvjezdano nebo za sferu, u kojoj kruže zvijezde u smjeru jednostavnih ili sastavljenih krugova. Na tom polju unijeli su promjenu naziranja tek druga dvojica astronomskih velikana, Ivan Kepler i Isak Newton. Kepler r. 27 XII 1571, † 15 XI 1630, pronašao je zakone o kretanju svemirskih tjelesa te objelodanio njihovo obrazloženje u svojim naučno-astronomskim djelima: Astronomia nova de motibus stellae Martis, 1609, i Harmonices mundi libri V, 1619. Engleski pak astronom Isak Newton r. 5 I 1643, † 31 III 1727 dodao je konačno ovom nazoru o svijetu svoju dopunu time, što je pronašao t. zv. Newtonove zakone o gravitaciji svemirskih tjelesa, koji pripadaju također među temeljne zakone razumijevanja sveukupnog kretanja svemirskih tjelesa.

b) Ptolemejev kosmografski sustav

Prije ovog današnjeg svjetovnog sustava, koji nazivamo s obzirom na naš najbliži planetarni sustav heliocentričnim, jer je sunce središte našeg planetarnog sustava, bio je preko jednog i po milenija kao temelj astronomskog svjetskog naziranja Ptolemejev sustav. Začetnik mu je Claudius Ptolemaeus, rodom Egipćanin, znameniti astronom, matematičar i geograf, učitelj aleksandrijske škole, koji je živio u polovini drugog vijeka prije Krista (oko 150 g. pr. Kr.). On je u svom djelu: *Μεγάλη σύνταξις* = Veliki sustav, što je poznato također pod arapskim naslovom »Almagest«, objasnio temelje svjetovnog ili kosmografskog nazora, prema kojemu se zemlja smatra središtem, oko kojega kruže sunce, mjesec i zvijezde. Analogno, kao što je Kopernikov svjetovni sustav unio revoluciju u Ptolemejev nazor o svijetu, tako je Klaudije Ptolemej u svoje doba unio revoluciju u dotadašnji primitivniji antikni nazor o svijetu, te značio veliki korak naprijed u znanstvenom obrazloženju svjetovnog sustava.

c) Antikni nazor o svijetu

Prije Ptolemejeva nazora o svijetu, dakle otprilike do 150. godine pr. Kr., nije bilo među narodima antikne predkršćanske kulture posve jedinstvenog nazora o svijetu, koji bi se u svim pojedinostima saglašavao, nego se on znatno razlikovao kako s obzirom na kulturne sfere pojedinih većih narodnih skupina, tako i

s obzirom na njihovu starinu. Pretežno je antikni kosmografski nazor bio usko povezan s mitološkim kosmogonijama i religijom tih naroda. No ipak se iz njih mogu razabrati barem glavne najkrupnije konture, koje sačinjavaju kao temeljnu okosnicu antiknih kosmografskih nazora. Za naše posmatranje dolaze u obzir u prvom redu oni antikni kulturni narodi, koji su neposredno okruživali izraelski narod, tako te je on u općem kulturnom gledanju bio pod uplivom mišljenja tih kulturnih naroda. Tu, dakle, dolaze u obzir Egipćani, zatim narodi Mesopotamije, kao Sumerani, Haldeji, Asirci i Babilonci; nadalje Heteji, Grci i Rimljani.

Nije naša svrha, da se upuštamo u detaljnu analizu samih mitologija tih naroda, ukoliko su one povezane s kosmogonijama i kosmografiijskim pogledima, nego ćemo iz njih izlučiti samo konačni rezultat praktičnog predočivanja antiknog kosmografskog nazora, te ćemo s njime porediti ona mjesta sv. Pisma iz kojih nam se odrazuje biblijski kosmografski nazor.

Najkonkretnije, čini se, da je shematiziran kosmografski nazor u spomenicima starih Haldeja i Babilonaca, naročito u znamenitom epu »Enuma Eliš« (= kad odozgo).[1]

Prema opisima, sadržanima u epu »Enuma Eliš«, Haldeji su sebi predstavljali zemlju kao izvrnutu lađu, ali ne dugoljasta nego sasvim okrugla oblika, sličnu polukugli. Lađe i čamci ovakva oblika upotrebljavaju se još danas u kraju oko donjeg Eufrata. Izbočena površina te polukugle svijeta (konveksna strana te lađe) predstavlja, prema naziranju Haldeja, površinu zemaljsku, ispresijecanu dolinama i gorama. Na udubenoj (konkavnoj) pak strani te lađe, krije se duboka šupljina, bezdan, gdje je smješteno carstvo tmina i smrti. Pošto dakle ova izvrnuta polukugla zemlje zatvara pod sobom golemu šupljinu, ona pliva na vodama bezdana, uronjena tek svojim rubom u vodu okeana, što teče oko njenog ruba poput goleme rijeke, a zove se Abzu. Daleko s one strane Tigrisa (prema sjeveru) izdiže se na toj polukugli zemlje gorje Kharsag Kalamma, koje sačinjava kao neki vršak (pupak) svijeta, na kom kao na kakvom prijestolju stanuju bogovi.

Iznad zemaljske hemisfere, prema predočivanju Haldeja, nalazi se zvjezdana hemisfera, slična tvrdoj, kao od kovine (metala) načinjenoj polukugli (kaloti), a zove se Anu. Ona se svojim okruglim rubom upire na rub površine zemaljske, ili siže preko vode velike rijeke Okeana. Ova je hemisfera okružena izvana sa svih strana pravodama, što ispunjaju preostali svemir. Kad se zvjezdano nebo posmatra odozdo sa zemlje, sačinjava iznad zemlje svod, koji je u sredini učvršćen kao na nekom šiljku ili osi, oko čega se neprestano okreće. Na tom svodu su učvršćene zvijezde, koje prema kretanju čitava svoda mijenjaju svoj položaj prema zemlji, već prema tomu, za koliko se okrenuo čitav svod oko zemlje. Između površine zemlje i zvjezdanog svoda obilazi sedam planeta, koje su si u antiknom svijetu predočivali kao žive životinje (zodijak); zatim se u ovom prostoru nalaze oblaci, vjetrovi, munje i gromovi, i napokon kiša i druge oborine. Ukratko, prema naziranju Haldeja, zemlja počiva na vodenom bezdanu, svod nebeski upire se svojim rubom na rub zemlje, a na čemu dalje počiva bezdan s vodama Okeana, to se smatralo nedokučivim.[2] Shemu ovoga kosmografskog nazora predočuje nam sl. 1.

---

[1] Deimel Anton S. J., »Enuma Eliš« und Hexaëmeron, Rom, Päpstliches Bibelinstitut, 1934, str. 22; 33—36; 54—55; 62.

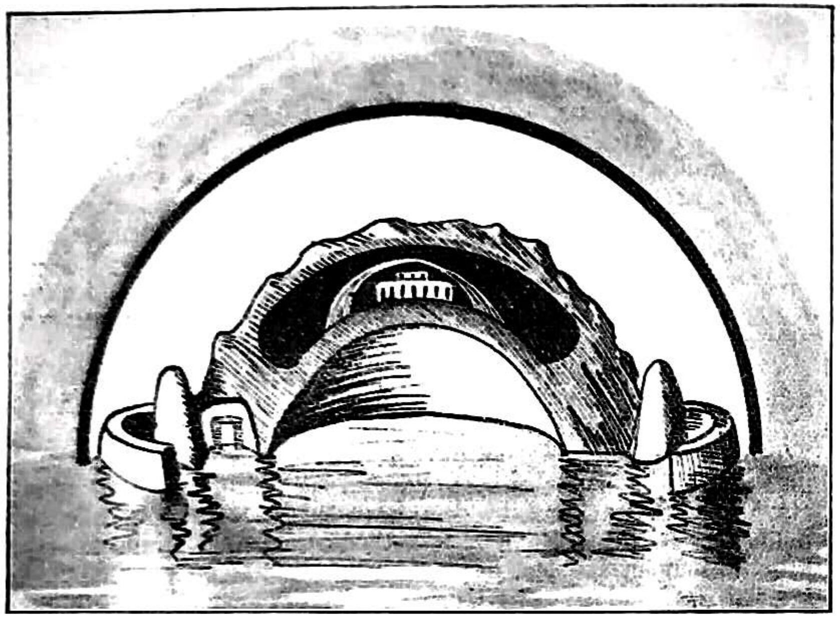

Sl. 1. Shema babilonskog kosmografskog nazora.
Izverugana pupčasta strana polukugle predočuje površinu zemlje; ispod površine zemlje podzemni svijet, carstvo tmina, a u sredini dvorac kneza tmine ograđen sa sedmerim zidovima. Iznad zemlje zračna hemisfera, koja graniči sa tvrdim svodom. Na rubovima zemlje nasipi, koji štite zemlju od voda okeanskih, što okružuju sve podnožje i svod izvana.

Ovu temeljnu shemu kosmografskog naziranja, kakva je postojala kod starih Haldeja u vrijeme drugog milenija prije Krista, nalazimo i u kasnijem naziranju Babilonaca, a slično i kod Egipćana, Grka i Rimljana, s tom razlikom, što je dopunjena s nekim modifikacijama i detaljima.

Tako n. pr. izvan ruba zemaljske polukugle, oko koga teče široka rijeka Okeana, zamišljala je mašta antiknog svijeta ne samo kod Babilonaca, nego i kod Egipćana, Grka i Rimljana još jedan visoki nasip, koji zaustavlja vodu iz svemirskog Okeana i čuva čitavu zemlju, da ne bude poplavljena. Taj nasip služi ujedno za uporište okruglom rubu svoda nebeskoga. Osim toga kod zapadnih naroda (Egipćani, Grci i Rimljani) u predočivanju zemaljske površine prevladava mišljenje, koje drži da je zemaljska površina slična više ravnoj plohi negoli polukugli; ta ravna ploha kao da poput diska pliva na vodama bezdana,[3] koje mogu katkada provaliti kroz koru zemaljsku, ako se ona gdjegod raspukne. Da se ta ploha ne zalije vodama Okeana, zamišljali su da je i ona okružena na rubu visokim nasipom gora. Dalje pridolazi modifikacija u predočivanju svoda, koji zamišljaju da počiva poduprt na četiri jaka stupa.

Značajno je, što se razabire iz znamenitih najnovijih arheoloških otkrića kod Ras eš Šamra, nedaleko Antiohije u Siriji, da se na teritoriju Palestine, gdje se ukrštavaju oba antikna nazora o svijetu, t. j. istočni haldejsko-babilonski sa zapadnim egipatskim, grčkim i rimskim, ta dva nazora u neku ruku slijevaju u neki srednji, koji je kombiniran od istočnih i zapadnih elemenata, te upotpunjen još nekim konkretnim pojedinostima. Tako nam se onda u starozavjetnim biblijskim knjigama na različitim mjestima u opisima svijeta i prirodnih pojava odražava čitav sustav tadašnjeg naziranja o svijetu, kakav su sebi predočivali Izraelci. Priberemo li najmarkantnija mjesta sv. Pisma, gdje se iznosi opis raznih pojava u prirodi, svijetu i svemiru, lako možemo iz njih načiniti rekonstrukciju čitavog sustava biblijske kosmografije.

II. BIBLIJSKI KOSMOGRAFSKI SUSTAV

1. Poimanje zemlje

Sravnimo li različita mjesta Biblije, koja govore o obliku zemlje, nalazimo, da si biblijski pisci predočuju zemlju kao okruglu ploču, po prilici u obliku diska (Is. 40, 22), ali koja ne pliva sasvim slobodno, nego je utvrđena kao na svojim temeljima (appendebat fundamenta terrae = učvrsti odozdo temelje zemlji; Prov. 8, 29) na jakim stupovima (cardines orbis terrae; Prov. 8, 26), koji počivaju u dubinama morskih bezdana. »On je naime utvrdio negibljivi krug zemaljski« (I Dnev. 16, 30). U tom je, dakle, u Bibliji naziranje o predočivanju zemlje različito od onih, koji su si predočivali zemlju kao polukuglu (Haldeji i Babilonci), ili kao plohu koja slobodno pliva na vodi (Egipćani, Grci i Rimljani). »Gospodnji su stožeri zemlje; on postavi na njih krug (zemaljski). (I Sam. 2, 8).

Lijepo je to izraženo također u pitanju, što ga Bog stavlja Jobu: »Gdje si bio, kad sam postavljao temelje zemlji? Reci mi... na što se upiru njezine osnovke, ili tko je položio njezin temeljni kamen?« (Job 38, 4—6).

Donjom svojom stranom zajedno sa stupovima na kojima kao na svojim temeljima počiva, zemlja je optočena morem i njegovim dubinama. »Gospodnja je zemlja i njezina punina; krug zemaljski i sve što prebiva na njem; jer on ga utemelji nad morem« (Ps. 23, 2).

---

[2] Maspero G., Histoire des peuples de l'Orient,^{12} Paris 1917, str. 161 s. — Winckler dr. Hugo, Himmels- und Weltenbild der Babylonier,^{2} (Der Alte Orient 3 (1903) 2/3), Leipzig 1903, str. 9—12; 25—28.

[3] Miklik dr. Josef, C. SS. R., Biblická Archeologie, Praha 1936, str. 303—305. — Benzinger I., Hebräische Archäologie^{3}, Leipzig 1927, str. 162—164.

Od ovog običnog mora, koje optiče zemlju unaokolo i odozdo njezine plohe, valja razlikovati morske bezdane, abyssus, hebrejski tᵉhōm, koji se nalaze duboko ispod mora i zemlje, te kojih nije moguće dokučiti smrtnim ljudima. »Jesi li ušao u dubine mora; jesi li prolazio kroz skrajnje bezdane?« (Job 38, 16).

I biblijski pisci predočuju si u svojim kosmografskim pojmovima poput profanih pisaca, da oko ruba zemlje postoje golemi nasipi, koji čuvaju da ne provale bezdani kroz površinu zemlje i mora, te poput čvrstih obruča obuzdavaju more i silne valove oceana, da ih zadrže u njihovim granicama. »Stalnim zakonom i krugom poput nasipa okružio je bezdane;... postavio je oko mora njegovu među, postavio je zakon vodama, da ne idu preko svojih granica, kad je odozdo postavljao temelje zemlji« (Prov. 8, 27—29).

2. Poimanje podzemnog svijeta

(Infernum, ᾅδης šᵉōl).

Prema predočivanju biblijskih pisaca postoji duboko ispod zemlje i bezdana podzemni svijet (Num. 16, 30, 33; Job 7, 9; Is. 7, 11), infernum, ᾅδης šᵉōl. To je mjesto tamno, mjesto smrtnih sjena, pokojničkih duša, slično jezeru: »Staviše me u donje jezero, u tmine, u sjenu smrti« (Ps. 87, 7): dakle, nešto slično, kako je to zamišljala grčka i rimska mitologija, s time, da je u njima to detaljnije konkretizirano s obzirom na svoj uređaj tako, da ga predočuju kao tajanstven dvorac, ograđen sedmerim zidovima[4] i rijekama zaboravi (Letha i Styx), preko kojih se duše prevoze (Haron), te se više nikad ne mogu vratiti. Prema nauci sv. Pisma svi moraju poslije smrti ići u to mjesto i nitko mu ne može izbjeći. »Ima li čovjeka živa, koji ne će umrijeti, i koji bi mogao izbaviti dušu svoju iz ruku podzemlja?« (Ps. 88, 49); ili kako kaže Job: »Znam, da ćeš me predati smrti, gdje je pripravljena kuća svakomu koji živi« (Job 30, 23).

Šᵉōl se u velikim katastrofama pomora, kao n. pr. kuge ili rata, predočuje kao personificirana neman, koja nezasitno guta u svoje ralje nebrojene žrtve i nikad joj nije dosta (Prov. 1, 12; 27, 20; 30, 12 s.): »Podzemlje raširilo je dušu svoju, razvalilo ždrijelo bez kraja, da siđu u nj njegovi junaci, narod, odličnici i slavljenici njegovi« (Is. 5, 14; Hab. 2, 5). Značajno je da u starozavjetnom pojmu šᵉōl, kojim se označivao podzemni svijet za prebivanje preminulih duša, nije bio strogo razlučen taj pojam od pakla.

3. Poimanje neba

(coelum, οὐρανός haššamajim).

Slično, kao što u antiknom naziranju drugih naroda, tako i kod Hebreja nalazimo poimanje neba, kao nešto različito od zemlje, pod imenom »haššamajim«. No ovaj pojam može imati više različitih značenja. Ponajprije može značiti u neodređenom smislu uopće sav svijet što se nalazi iznad zemlje. U tom smislu upotrebljava se taj pojam na onim mjestima sv. Pisma, gdje se govori o Bogu stvoritelju neba i zemlje. »U početku stvori Bog nebo i zemlju« (Gen. 1, 1); »Tako su načinjena nebesa i zemlja«... »To je postanje neba i zemlje... u dan, kad Bog stvori nebo i zemlju« (Gen. 2, 1. 4.), i na mnogim drugim mjestima.

---

[4] Miklik, o. c. str. 304.

Dalje, u užem značenju riječi označivali su Hebreji izrazom »Haššamajim« = nebo zračnu hemisferu iznad zemlje. Tako n. pr. češće se u sv. Pismu govori o »pticama nebeskim« — volatilia, volucres coeli — (Gen. 1, 26; I Sam. 17, 44; 46; Job 12, 7; 28, 21; Ps. 8, 9 i dr.). Jasno je da se na tim mjestima označuje onaj zračni prostor, u kom lete ptice, t. j. »coelum aëreum« — zračnu atmosferu.

Iznad ovoga atmosferskog neba poimali su Hebreji, analogno prema shvaćanju susjednih antiknih naroda, posebno zvjezdano nebo, coelum sidereum, koje su si predstavljali kao tvrdi kovni svod poput udubenog (konkavnog) zrcala, što ga inače označuju i posebnim imenom »raqi'a« = čekićem rastučena kovina, ili nešto što je prevučeno limom. Tako n. pr. u knjizi Jobovoj (37, 18) pita Bog: »Jesi li ti s njime (t. j. s Bogom) izdjelao nebesa, koja su veoma čvrsta kao da su salivena od mjedi?« — Ovo se izražava i latinskom riječju »firmamentum«, što znači nešto tvrdo, solidno učvršćeno. To se, dalje, vidi iz riječi u knjizi Levitskoj (26, 19): »Dat ću vam, da vam nebo bude kao željezo (gvožđe)«, — t. j. bit će dugotrajna suša.

Ovaj svod prispodablja se nerijetko sa razastrtim pokrivalom iznad šatora, n. pr.: »koji razastireš nebo kao kožu« (Ps. 103, 2), ili »kao šator« (Is. 40, 22).

Taj svod nebeski, kao što prema egipatskom poimanju, tako i prema poimanju Hebreja, zamišlja se kao da počiva na stupovima: »Stupovi nebeski podrhtavaju i strepe na mig njegov« (Job 26, 11).

Na svodu nebeskom nalaze se sunce, mjesec i zvijezde, svjetlila nebeska, kao ukras neba, ornatus coelorum, hebr. çab'a (Gen. 1, 14—17; 2, 1). One su pomične te imadu određene svoje puteve, kojima se giblju (Jos. 10, 12—13; Sap. 7, 19); ujedno su »znaci vremena, dana i noći« (Gen. 1, 16. 18). Među njima najodličnije je svjetlilo sunce, na kom je »Bog postavio svoj šator« (Ps. 18, 6).

Na svodu nebeskom, t. j. iznad njega, nalaze se riznice i ustave (pregrade, prozori) nebeske, thesauri et cataractae coeli, hebr. 'ōçarōtʰ i 'ărubbotʰ. Riznice (thesauri) su kao neka spremišta, gdje se nalaze kao u kakvoj mješini svezane razne vrsti oborina ili »gornjih voda«, kao n. pr. kiša, snijeg, tuča (Num. 20, 6; Deut. 28, 12; Job 26, 8; Ps. 77, 13) i vjetrovi (Ps. 134, 7; Jer. 10, 13; 51, 16). Ustave pak ili pregrade ili prozori (cataractae) znače posebna spremišta vodenih masa poput bezdana (Gen. 7, 11; 8, 2; IV Reg. 7, 2; Is. 24, 18; Mal. 3, 10). To su »vode nad nebesima« — aquae quae super coelos sunt (Ps. 148, 4; Dan. 3, 60), ili »vode kojima Bog pokriva gornji dio nebesa« (Ps. 103, 3).

Napokon su Hebreji poimali pod riječju nebo treću vrst neba, koje su zamišljali kao prijestol ili prebivalište Božje. Takvo nebo se češće spominje u sv. Pismu riječima »nebesa nad nebesima« — coeli coelorum, hebr. šᵉmē-haššamajim. Po smislu hebrejske konstrukcije znači to »najviše nebo«. kao n. pr. »Šir-haššīrim — Canticum canticorum — Pjesma nad pjesmama, tako i ovdje šemē-haššamajim = nebesa nad nebesima ili najviše nebo. Tako n. pr. kad je Salomon dovršio gradnju hrama i upriličio njegovu svečanu posvetu, rekao je: »Ako te nebesa nad nebesima ne mogu obuhvatiti, kako da te obuhvati ovaj dom (hram) koji sam sagradio!« (III Reg. 8, 27; sl. II Par. 2, 5; 6, 18; Neh. 9, 6). Ili n. pr.: »Hvalite ga nebesa nad nebesima« (Ps. 148, 4). To su dakle nebesa, koja nadvisuju ne samo zračnu atmosferu gdje lete ptice nebeske, nego nadvisuju takoder svod nebeski gdje kruže zvijezde i nad kojim se nalaze riznice i ustave nebeskih voda (Ps. 148, 4); to su nebesa nad nebesima, pridržana posebnim načinom prebivanju Božjem: »nebesa su nebesa Gospodu« (Ps. 115, 16; 135, 26; Dan. 3, 58). Shema ovakvoga biblijskog kosmografskog nazora predočuje nam Sl. 2.

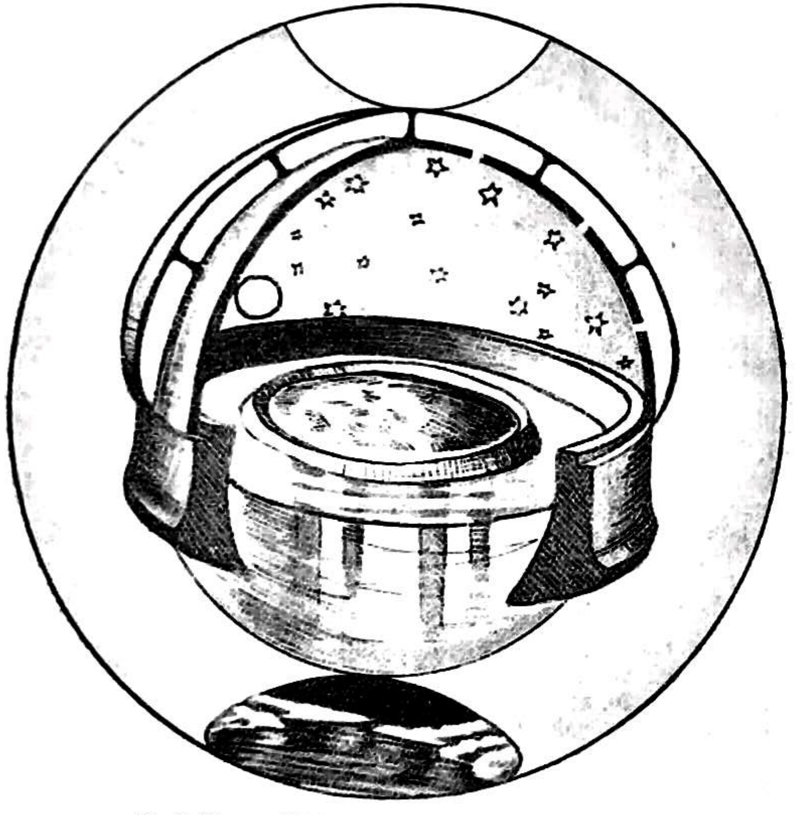

Sl. 2. Shema biblijskog kosmografskog nazora.
U sredini zemlja slična disku na vodi, okružena na rubu nasipom, da je čuva od poplave mora, odozdo poduprta stupovima u bezdanu; sasvim dolje ispod bezdana šeol (podzemni svijet mrtvih). Izvan ruba zemlje okolo naokolo voda Okeana, a dalje čvrsti rub, na koji se upire tvrdi zvjezdani svod sa suncem i zvijezdama. Iznad svoda nalaze se »thesauri« i »cataractae coeli« a sve opet okružuje »abyssus«. Sasvim na vrhu je najviše nebo — prijestolje Božje.

Ovakova predočba o tri vrste neba, čini se, da postoji kod sv. Pavla apostola, kad u svojoj II. poslanici Korinćanima (12, 2) spominje svoje uznesenje »do trećeg neba«.

Za potvrdu pak, kako se ova biblijska kosmografija podudara s kosmografijom susjednih naroda Palestine, napominjemo ovdje nekoliko konkretnih primjera iz gore već spomenutih najnovijih arheoloških otkrića kod Ras eš Šamra u Siriji na razvalinama nekadašnjeg mjesta Ugarit, gdje se u pjesmama tih spomenika govori o »mōsedōt — ha'areç« = temeljima zemlje, kao što n. pr. kod Isaije proroka (Is. 40, 21) i u II. knjizi Samuelovoj (22, 16). Nadalje, spominju se »korita dvaju bezdana« — 'ăfiqe-tehomatajim (isp. II. Sam. 22, 16). Dalje se u tim spomenicima govori o kiši, koja je zatvorena u oblacima i »prijevornicama nebeskim«, te silazi na zemlju, kad se otvore »nebeski prozori«:

»Otvorit će prozor na kućama,
»Prozor usred hramova.
»Otvorit će Baal raspukline oblaka,
»Baal će pustiti svoj sveti glas.« (Ispor. Gen. 7, 11).[5]

III. ANTIKNI NAZOR O SVIJETU I ISTINITOST BIBLIJE

Nakon ovoga, što je rečeno o načinu predočivanja svijeta u Bibliji prema antiknim kosmografskim sustavima, kakvi su postojali kod starih orijentalnih kulturnih naroda, nameće se možda komu pitanje, nije li ovakav način usvajanja kosmografskih nazora u Bibliji u protivnosti s naukom katoličke Crkve, da u svetom Pismu kao u knjizi nadahnutoj od Duha Svetoga, koji je Duh čiste i neprevarljive istine, ne može biti zablude ili neistine ni u kojem pogledu; dok prema današnjem naučnom shvaćanju kosmografski sustav izgleda sasvim drukčije, pa bi prema tomu biblijska kosmografija bila u opreci s današnjom naučnom kosmografijom, i dosljedno, ne bi bila istinita.

Da odgovorimo na to pitanje, potrebno je, kako nas to lijepo upozorava enciklika pape Leona XIII. »Providentissimus Deus«, da imamo pred očima:

a) glavnu svrhu, radi koje je pisana Biblija;

b) način pučkoga govora, ili način izražavanja prema tadašnjem poimanju svijeta na osnovu primitivnog i prividno osjetnog zapažanja.

a) Svrha zbog koje je pisana Biblija

Kako je svrha objave Božje uopće ta, da ljudima sam Bog pokaže siguran put spasenja, poučavajući ih što treba da vjeruju i čine za svoje spasenje, tako je ista svrha jednog dijela objave Božje, koja je predana ljudima u pisanoj riječi Božjoj, što je napisana po nadahnuću samoga Duha Svetoga, t. j. božanstveno poučavanje čovjeka, što treba da vjeruje i čini, da se može spasiti. To nam najljepše i najjasnije kaže sv. Pavao apostol u svojoj drugoj poslanici Timoteju (II Tim. 3, 16): »Sve je Pismo Bogom nadahnuto i korisno za učenje, za dokazivanje, za popravljanje, za odgoju u pravdi, da bude savršen čovjek Božji, spreman za svako dobro djelo«. Ovu misao nadopunjamo riječima sv. Ivana apostola, koji pri kraju svoga Evanđelja kaže: »A ova (čudesa) su zabilježena, da vjerujete, da Isus jest Krist Sin Božji, i da vjerujući imate život u ime njegovo« (Iv. 20, 31).

---

[5] Verbum Domini 17/1937/5, str. 155—156.

Prema tomu svrha je pisane riječi Božje da pouči čovjeka u svemu onome, što mu je potrebno da vjeruje i čini za svoje svrhunaravno i vječno spasenje.

Nije, dakle, svrha sv. Pisma da poučava ljude u onim stvarima, koje se ne tiču vječnog spasenja, već pripadaju n. pr. u astronomiju, kosmografiju, fiziku i razne druge, napose prirodne znanosti. To osobito naglašuje veliki papa Leon XIII. u spomenutoj već svojoj okružnici »Providentissimus Deus« od 18. XI. 1893. godine ovim riječima:

»Sveti pisci, ili točnije, Duh Božji, koji je po njima govorio, nije htio da poučava ljude o tom (t. j. o unutrašnjem sastavu vidljivih stvari)«.[6]

b) Način pučkog prikazivanja biblijskih pisaca

Ujedno odmah nadovezuje papa Leon XIII. u istoj enciklici objašnjenje o **načinu**, kako izražavaju sveti pisci svoje misli, ovim riječima: »Zato, ako oni (tj. sveti pisci) katkada te stvari (svijet i prirodne pojave) opisuju i raspravljaju o njima, onda to čine većma u nekom prenesenom značenju, ili kako se uopće u ono vrijeme o tom govorilo, negoli da nastoje istraživati, kakova je zaista narav stvari; tako se i danas u svagdašnjem životu govori o mnogim stvarima i među najučenijim ljudima. Kad se pak pučkim govorom u prvom redu i uistinu izražava ono, što se osjetnim načinom zamjećuje, jednako se i sveti pisac (kako napominje i Anđeoski Učitelj) povodio za onim, što se na osjetni način privida, ili što je sam Bog, govoreći ljudima, naznačio ljudskim načinom prema njihovu shvaćanju.«[7]

Ta kako drukčije da Bog i izražava pisanu svoju riječ ljudima, ako ne onako, kako ga mogu ljudi razumjeti? I zato, kao što se Sin Božji, da izvrši svoje uzvišeno djelo otkupljenja, snizio k ljudima tako da je primio na sebe nesavršenu ljudsku narav sa slaboćama materijalnoga ljudskog tijela, tako se u pisanoj riječi Božjoj, u sv. Pismu, prilagodio nesavršenom ljudskom načinu izražavanja misli, da ih pouči u nedokučivim vječnim istinama ljudskog spasenja. Drugim riječima, kako to lijepo opaža veliki crkveni učitelj sv. Augustin, Bog kao da se snizio do načina ljudskog shvaćanja, te je izišao ususret njegovoj slabosti i nemoći tim većma, što većma je neuk bio čovjek. To snizivanje Boga u saopćivanju pismene objave prema čovjeku odlično naziva sv. Ivan Zlatousti *συγκατάβασις* condescendentia,[9] ili kako bismo hrvatski preveli: snilaženje ususret ili prilagođivanje ljudskom načinu govorenja. Takvo prilagođivanje bilo je potrebno i zbog socijalnog razloga, koji imade svrha objave Božje, naime, da ona bude pristupačna što širem i većem broju ljudi, pa bili oni i posve neuki.

Ovo prilagođivanje Božje objave ljudskom načinu govorenja nije u sebi ništa takovo, što bi bilo Boga nedostojno, nego je naprotiv djelo neizmjerne Božje dobrote i mudrosti, kojim se Bog umio približiti ljudima. Jednako se ne može reći, da je način govora, komu se Bog po svetim piscima prilagodio, neistinit ili lažan. Kao što naime ni za današnji naš pučki način govora, kad mi kažemo da sunce izlazi i zapada, ne može se reći, da je neistinit, jer time izražavamo ono stanje stvari, što je na dohvatu naše osjetne spoznaje. Ta spoznaja dakle imade svoj stvarni temelj i mi uistinu izričemo, kakav je u nama dojam nastao nakon osjetne spoznaje, i taj je naš sud u tom smislu svakako istinit. Druga je pak stvar kritično i naučno analiziranje naše spoznaje u vezi sa stvarnim unutrašnjim uzrocima izvjesnih prirodnih pojava, te upotrebljavanje strogo naučne terminologije u svrhu znanstvenog izražavanja stvari. Takvo je predočivanje pristupačno samo malom broju ljudi strogo naučnih stručnjaka. Jasno je, da sv. Pismo, koje je namijenjeno skroz različitoj svrsi, negoli strogo znanstvena i stručno pisana djela, t. j. da poučava u vjerskim i ćudorednim istinama ljude najrazličitijih slojeva, staleža i naobrazbe, mora da se i svojim stilom prilagodi lakšem shvaćanju tako brojnog i raznovrsnog čitalačkog kruga.

Način dakle biblijskog predočivanja svijeta i raznih prirodnih pojava, služeći se terminologijom pučke kosmografije onoga vremena, nije nipošto bez ikakvog svog stvarnog temelja. Antiknoj koncepciji predočbe o stanju svijeta i raznih prirodnih pojava uistinu odgovara izvjesna stvarnost, jedino što ta koncepcija zbog svoje nesavršenosti nije posvema adekvatna.

Osim toga valja imati na umu, da orijentalna, napose semitska stilistika silno voli plastiku i poredbe konkretizirane na raznim predmetima iz prirode, prispodabljajući ih s predmetima i pojavama izbliže poznatima iz svagdanjega života. Nije stoga čudo, da si analogijama spoznaje iz svagdašnjega života pomaže, kako da si približno formira pojmove o veličanstvenim stvarima svijeta, svemira i njihovih pojava. Zbog iste svrhe služio se i sam naš Božanski Učitelj Isus Krist prigodom svog naučavanja nebrojenim prispodobama i pričama, da svojim slušateljima pomoću njihovih analogija i zorne plastike pomogne barem donekle formirati teške, često puta i nedokučive tajne kraljevstva Božjega.

---

[6] Enchiridion Biblicum, Documenta Ecclesiastica Sacram Scripturam spectantia, auctoritate Pontificiae Commissionis de re Biblica edita, Romae 1927, n. 106.

[7] Ibidem. — Ispor. Denzinger-Bannwart S. J., Enchiridion Symbolorum^{12}, Friburgi-Brisgoviae 1913, n. 1947.

[8] Bea Augustinus, S. J., De Scripturae Sacrae inspiratione^{2}, Romae, e Pontificio Instituto Biblico 1935, pag. 45; cf. S. Augustinus, Tract. in Joannem 1, 1 (PL 35, 1379).

[9] Bea A. o. c. pag. 45; cf. S. Joan. Chrysostomus, In Genesim 2, 21 (PG 53, 121); Hom. 15 in Joannem ad 1, 18 (PG 59 97 s.).

Naročito je zanimljivo, kako se u biblijskom pjesništvu od Boga nadahnuti pjesnik Psalama u svojoj mašti pomaže živom plastikom iz prirodnih pojava za pjesničko predočivanje Boga kao svemoćnog braniča i ratnika. On ga sebi predstavlja kao da jaši na oblacima (Ps. 103, 3 u hebr. tekstu). Tutanj gromova, što odjekuje iz oblaka kao da je štropot bojnih kola; udarci munje jesu njegove strjelice, od njegove se snage trese zemlja (Ps. 76, 18—19):

»Oblaci dadoše glas.
»Jer strijele tvoje prelijetahu;
»Zvuk groma tvojega u vihoru,
»Munje obasjaše krug zemaljski,
»Uzdrhtala je i potresla se zemlja.«

Ili kad nadahnuti pjesnik plastički crta Boga kao pravednog osvetnika, predočuje ga kao svesilno biće, pod čijim se koracima potresa zemlja, »od njegova gnjeva tresu se podnožja gora, uzlazi dim od njegove srdžbe, od njegova lica rasplamtje se vatra, od njega zapaljuje se ugljevlje, ... od munja na njegov pogled prolaze oblaci, tuča i vatreno ugljevlje: ... i pusti strijele svoje i raspirši ih (sve neprijatelje i protivnike), pomnoža munje i satre ih« (Ps. 17, 8—9; 13, 15).

Pojave dakle strahota prirodnih elemenata jesu kao oružje Božje svemogućnosti, kao štit i obrana pravde te osveta svake nepravde i nasilja neprijatelja.

No kolikogod se sveti pisci biblijskih knjiga u svom literarnom prikazivanju poslužuju bujnim stilom orijentalističke semitske plastike ili zornosti, ili izriču svoje misli prema tadašnjim kosmografskim pojmovima svijeta, ipak postoji bitna razlika u njihovu naziranju glede odnosa izmedu Boga i svijeta prema naziranju tadašnjih neznabožačkih okolišnih naroda. Dok su naime prema naziranju neznabožačkih naroda i sama njihova božanstva ovisna o svijetu, ili dapače dio samoga svijeta (panteizam) te se u mitološkim kosmogonijama napokon gube u potpunoj neizvjesnosti, da odgovore na pitanje: odakle svijet, svemir i njegovi zakoni, dotle se u biblijskim knjigama odmah od prvog njihovog retka pa kroz sve do posljednje stranice sv. Pisma jasno i bez neodredenosti izlaže takav svjetovni nazor, gdje se točno razlikuje jedan jedini Bog kao neizmjerno savršeno i čisto duhovno biće od svekolikog svemira. On je apsolutni uzrok, začetnik i gospodar svemira, o čijoj svemoći sav svemir i sve pojave u njemu potpuno zavise. Drugim riječima: »Sve je po njem stvoreno, i bez njega nije ništa stvoreno štogod je stvoreno« (Iv. 1, 2—3). On je svemožni stvoritelj neba i zemlje i svega što je na njima; on je gospodar nedokučivih prirodnih zakona, koji se odrazuju počevši od najveličanstvenijih elementarnih pojava, kao što su potresi zemlje, bljesak munje, tutanj groma i nebeske oborine, do najdražesnijih i najnježnijih boja raznoga poljskoga cvijeća. Sve je stvoreno po njemu, da naviješta njegovu nedohitnu mudrost i veličinu.

Tako je, dakle, Biblija, pisana doduše jezikom nesavršenih ljudskih predočbi, poredaba, slika i alegorija, ipak pismo pisano po nadahnuću samoga Duha Svetoga, koji se snizio do nesavršenog ruha ljudskoga govora, da ljude pouči o nedokučivim tajnama ljudskoga spasenja, da konačno ono, što na zemlji prema nesavršenosti svoje naravi ni ne mogu drukčije da spoznaju nego kao pomoću »zrcala u zagonetci« (I Cor. 13, 12), po primanju božanske objave i njezinu držanju uzmognu biti uzdignuti do onoga stanja, kad će bez ikakva zastora i zasjene moći gledati licem u lice neizmjerno veličanstvo Božje te vidjeti rješenje svih zagonetaka i tajna u Božjem djelu velebnog svemira.